

Saarijärven hautausmaat

Saarijärven ollessa vielä Rautalammin seurakunnan yhteydessä haudattiin ruumiit etupäässä järvien saariin ja niemiin, koska varsinainen seurakunnan hautausmaa oli etäällä. Tämä tapa jatkui luultavasti jonkun aikaa vielä Saarijärven toimiessa itsenäisenä seurakuntana.

Saarijärven ensimmäinen kirkkomaahan lienee vihitty heti kirkon valmistumisen jälkeen vuoden 1628 tienoilla. Hautausmaan vanhimmat hautapaikat sijaitsivat ilmeisesti nykyisen vanhojen kirkkojen muistomerkkien itäpuolella; 1600-luvulla kirkkomaahan haudattiin harvoin, sillä sen aikaisen käsityksen mukaan kristityn oikea leposija oli kirkossa. Kirkkoon hautaaminen jatkui 1690-luvulle saakka. Vanha hautausmaa kirkon vieressä oli seurakunnan ainoa hautausmaa lähes 250 vuotta.

Piirilääkäri V.S. Schildt oli antanut lausunnon, että "hautausmaa kirkon ääressä on terveydelle vahingollinen liiatenkin kesällä ja suuren kuolevaisuuden aikana ja että se siis on asetettava etäälle kirkosta." Vanha hautausmaa oli käynyt myös ahtaaksi. Uusi hautausmaa, nykyinen Läntinen hautausmaa, ostettiin Ilolan ja Mannilan maista vuonna 1866. Hautaaminen vanhaan hautausmaahan oli kielletty vuosina 1867 - 1911. Sinne sai haudata vain erikoisluvulla.

Kysymys uudesta hautausmaasta nousi jälleen 1920-luvulla, ja se päätettiin perustaa kirkon taakse. Tavallaan vanhaa hautausmaata vain laajennettiin. Alue ostettiin pakkolunastuksella Ilolan talon pelloista. Uudelle alueelle muodostettiin kymmenen lohkoa ja sen ympärille rakennettiin uutta kivipylväs-putkiaitaa.

Tilan loputtua kirkonkylän hautausmailta saatiin kunnan kanssa suoritetun tilusvaihdon tuloksena 1954 Kolkanlahdesta metsäalue, jolle perustettiin uusi hautausmaa. Sinne rakennettiin myös siunauskappeli, joka valmistui 1957. Sen suunnitteli Arkkitehtitoimisto K. Ström - O. Tuomisto, joka laati myös uuden hautausmaan käyttösuunnitelman. Hautausmaa ja kappeli vihittiin käyttöön 22.9. 1957. Hautausmaa on jaettu kymmeneen lohkoon. Keskelle on lisäksi suunniteltu metsähautausmaa.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Saarijärven seurakunnan synty

Suurin osa Keski-Suomesta kuului Hämeen keskiaikaisen maakunnan erämaihin vielä 1500-luvun alkupuolella. Myöhemmin 1500-luvulla savolainen uudisasutus alkoi idästä päin tunkeutua alueelle ja myös kruunun uuden politiikan päämääräksi tuli erämaiden asuttaminen. Hämeen uudisasutusalue muodostettiin omaksi seurakunnaksi vuonna 1560. Kirkko ja sen mukaan uusi pitäjä sai nimen Rautalampi. Myös Saarijärvi kuului silloin tähän laajaan lähes koko Pohjois-Hämeen erämaan käsittävään kirkkopitäjään, jonne oli täältä hankalat, lähes pariin-sataan kilometriin nousevat matkat.

Vuonna 1593 Rautalammista erotettiin Laukaa itsenäiseksi kirkkopitäjäksi. Sen keskuksiksi tuli Tarvaala, jonne rakennettiin uuden seurakunnan kirkko. Suurin osa Suur-Saarijärveä liitettiin Laukaaseen. Pitkien kirkkomatkojen vuoksi papiston oli kuljettava pitäjällä järjestämässä jumalanpalveluksia ja muita kirkollisia tilaisuuksia syrjäseutujen asukkaille.

Vuonna 1628 emäseurakunnasta erotettiin Palvasalmi kappeliseurakunnaksi. Muodollisesti Palvasalmi oli kymmenkunta vuotta Laukaan kappelina ennen kuin siitä tuli itsenäinen kirkkoherrakunta 1639. Palvasalmi lienee kuitenkin pian kappeliksi tulonsa jälkeen toiminut itsenäisen kirkkoherrakunnan tavoin. Saarijärvi-nimeä ryhdyttiin käyttämään vasta 1690. Seurakunnan koko oli silloin 10 peninkulmaa pohjoisesta etelään ja idästä länteen se ulottui Viitasaarelta Keuruulle asti.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Saarijärven ensimmäiset kirkot

Kansantarinoiden mukaan Saarijärvellä oli yksinkertainen erämaakirkko jo 1560-luvulla. Erään tiedon mukaan kirkko olisi sijainnut Palvasalmen rannalla, erään tiedon mukaan Pappilansaassa keskellä Saarijärveä. Myös Lanneveden Kirkkoharjua on myöhemmin esitetty ensimmäisen kirkon paikaksi. Tämän kirkon olisi erään 1690-luvulta säilyneen asiakirjan perusteella voinut rakennuttaa Jaakko Henrikinpoika Hästesko, jonka maihin tuolloin kuului koko nykyisen Saarijärven seurakunnan alue. Todennäköisin kirkon sijaintipaikka oli Palvasalmi, joka oli keskellä hänen läänityksiään ja kahden muun aatelisherran läänitysten välittömässä läheisyydessä. Luultavasti kirkko ränsistyi pian ja Laukaan seurakuntaa perustettaessa 1590-luvulla uusi kirkko rakennettiin sinne.

Viimeistään silloin, kun Saarijärvestä tuli Laukaan kappeli vuoden 1628 tienoilla, pitäjään rakennettiin kirkko Saarijärven ja Lumperoisen väliselle Palvasalmen kannakselle. Kirkosta ei ole säilynyt asiakirjatietoja, mutta luultavasti se oli vaatimaton, vain muutamia kymmeniä seurakuntalaisia varten tarkoitettu rukoushuonetta muistuttava puurakennus. Kirkon paikka Saarijärven ja Lumperoisen välisellä kannaksella oli sopivasti valittu: Tietöminä aikoina, kun vesireittejä käytettiin pääasiallisina kulkureitteinä, tämä oli jonkinlainen keskuspaikka, jonne oli helppo saapua veneillä joka taholta.

Saarijärven nykyistä edeltänyt kirkko valmistui entisen paikalle 1694. Katoliselta ajalta periytyneen tavan mukaan kirkko omistettiin suojeluspyhimykselle. Tästä tuli apostoli Johanneksen nimikkokirkko. Se oli malliltaan ns. pohjalainen tukipilarikirkko. Kirkkopihaan rakennettiin myös kellotapuli. Kirkko purettiin 1855 ja hirret, ikkunat ja ovet ym. huutokaupattiin. Kellotapuli, joka oli yhtä huonossa kunnossa kuin kirkkokin, hajotettiin, ja uusi valmistui vasta 1865.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Saarijärven kirkko

Suomen intendentinkonttorin 1820- ja 1830-lukujen kirkkosuunnittelutuotannon tunnetuin esimerkki on sisäviisteisten ristikirkkojen ryhmä, jota leimaa korkean kahdeksankulmaisen attikan välityksellä ristikeskuksen päältä nouseva kahdeksankulmainen tai pyöreä kupoli lanterniineineen. Sisätilaa jäsentää hieman pienempi välikattokupoli. Tätä pidetään Engelin intendenttikauden tärkeimpänä yhtenäisenä kirkkoryhmänä, intendentinkonttorissa kehitettynä ja empiren tyylipyrkimysten huipentumana. Tyyppin edustajia on aikaisemmin yleisesti kutsuttu "Engel-kirkoiksi".

Saarijärvelle vuosina 1846-49 rakennettu kirkko on sisäviisteinen ristikirkko. Se poikkeaa ryhmänsä muista sisäviisteisistä ristikirkoista siinä, että sen ristivarret ovat tavallista kapeammat; niiden sivuseinät on sijoitettu hieman kulmien sisäpuolelle, jolloin viisteeseen syntyy pykälä.

Saarijärven kirkon piirustukset laati intendentinkonttorin II konduktööri Adolf Fredrik Granstedt jo vuonna 1832 Luumäen kirkkoa varten. Niitä ei kuitenkaan toteutettu siellä, vaan kirkko rakennettiin myöhemmin Saarijärvelle tunnettua kirkonrakentajasukua olevan Jaakko Kuorikosken johdolla.

Kirkonarkistossa säilyneestä tarkastuspöytäkirjasta käy ilmi, kuinka tarkkaan annettuja piirustuksia seurattiin. Kuhunkin kirkon sisäviisteeseen tehty lisäikkuna - kaikkiaan siis neljä ikkunaa - oli huomattavin poikkeus piirustuksista. Muutos tehtiin sen vuoksi, että lehterit kiersivät ikkunoiden edessä, eikä niistä näin ollen olisi tullut riittävästi valoa kirkkoon. Muutos tehtiin rakennustoimikunnan pyynnöstä. Sisätiloissa piirustuksia on enimmäkseen noudatettu. Poikkeuksena oli mm. kuorin vasemmalle puolelle tehty lukkarinpenkki, jota ei ollut piirustuksissa lainkaan. Samoin tehtiin samalle puolelle kuoria kolme penkkiä päät suurta käytävää kohti vastoin piirustuksia, jossa ne ovat päinvastoin ja niitä on neljä. Myös lyhyet penkit saarnatuolin alla ja penkit alttarin molemmin puolin lisättiin piirustuksista poiketen.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Saarijärven kirkon muutokset ja korjaukset

Keväällä 1849 Saarijärven kirkko oli käyttökunnossa, mutta ulko- ja sisävuoraus puuttui lukuunottamatta holvien, kupolin sisäpalkiston ja kulmapilasterien laudoitusta. Kirkon ulkoseinät vuorattiin Heikki Kuorikosken johdolla vasta 1865 ja maalattiin seuraavana vuonna, jolloin kirkko siis vasta lopullisesti valmistui. Sisäseinät olivat edelleen laudoittamatta edellä mainittuja kohtia lukuunottamatta.

Kirkkoa on sen rakentamisen jälkeen korjattu useita kertoja. Kirkon lehterit jouduttiin tekemään vastoin saarijärveläisten tahtoa, ja niin ne jäivät penkeittä pitkäksi aikaa. Lehterien penkit valmistuivat vasta 1882. Vuonna 1887 kirkossa tehtiin useita kunnostustöitä. Kirkko maalattiin sekä sisältä että ulkoa ja ristivarsien vesikattojen päänukat korvattiin galvanoidulla pellillä.

Kirkko oli ilman lämmityslaitteita vuoteen 1901, jolloin sinne hankittiin puulämmitteiset kamiinat Veljekset Friisiltä Kokkolasta. Ne eivät kuitenkaan vastanneet tarkoitustaan, vaan kirkko pysyi edelleen talvisaikaan niin kylmänä, että jumalanpalvelukset jouduttiin kylmimpään vuodenaikaan pitämään joko kansakoululla tai Säästöpankin talossa. Vuonna 1901 kirkkoon hankittiin myös ensimmäiset urut B. A. Thulén urkutehtaalta.

Vuonna 1930 kirkossa suoritettiin ensimmäinen perusteellinen korjaus, jonka päämääränä oli ennen kaikkea tehdä kirkosta lämmönpitävä. Korjaussuunnitelman tekijäksi valittiin arkkitehti Kauno S. Kallio. Kirkko sai nyt ensimmäisen täydellisen sisävuorauksen. Tässä yhteydessä kirkon sisätilat muuttuivat oleellisesti. Mm. kupolin valoaukko suljettiin ja ns. herrainlehteri alttariseinällä rakennettiin umpeen. Kirkkoon tehtiin myös uudet penkit ja uusi saarnatuoli ja se maalattiin sekä sisältä että ulkoa. Myös tapuli maalattiin. Kirkko sai nyt myös sähkövalot. Jo vähän aikaisemmin kamiinujen savuhormeille oli rakennettu tiiliset palomuurit.

Korjaukset jatkuivat vuonna 1938, jolloin sekä kirkon kupoli että tapuli saivat kuparikaton, ja kirkon kattolyhdyn päällä oleva risti uusittiin. Vuonna 1954 kirkkoon hankittiin uudet kamiinat, ja vuonna 1956 kirkko ja tapuli maalattiin ulkoa.

Kirkko korjattiin perusteellisesti jälleen vuonna 1961. Korjauksen suunnitteli arkkitehti Veikko Leistén. Suurimman työvaiheen muodosti kirkon sisäkupolin laudoitus. Kirkkoon tehtiin jälleen uusi saarnatuoli ja lehtereille uudet penkit sekä muitakin pienempiä sisätilojen muutoksia. Kirkko maalattiin sisältä valkoiseksi ja Kangasalan urkutehtaalta hankittiin uudet urut. Kirkko sai myös uudet, Yki Nummen suunnittelemat valaisimet.

Pienempiä korjaustoimenpiteitä tehtiin tasaisin väliajoin myös seuraavilla vuosikymmenillä. Vuonna 1971 kirkkoon asennettiin sähkölämmitys ja kirkonkellot sähköistettiin. Vuonna 1972 kirkossa tehtiin vesi- ja viemärintitöitä ja kirkkoon rakennettiin sosiaalitalat sekä ns. morsiamen huone. Vuonna 1975 kirkko ja tapuli maalattiin ulkoa punaruskeiksi. Väri valittiin kirkon seinistä tehdyn maalityökimuksen perusteella, ja sen oletettiin olevan kirkon varhaisin värikerros. 1980-luvulla tehtiin joitakin pienempiä korjaustoimenpiteitä, mm. vuonna 1984 liikuntaesteisiä varten pyörätuoliluisia kirkon pohjoiselle sisäänkäynnille.

Kirkon viimeisin iso remontti tehtiin vuosina 1997- 1998. Pääsuunnittelijana toimi Arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen Oy Seinäjoelta. Tässä yhteydessä mm. vuoden 1930 remontin yhteydessä suljettu kupolin valoaukko avattiin, tehtiin uusi saarnatuoli kirkon alkuperäisen saarnatuolin mallin mukaan, uusittiin alttari, ja kirkko maalattiin sisältä ja ulkoa.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Saarijärven kirkon kellotapuli

Kellotapulin rakentaminen tuli ensimmäisen kerran esiin kirkonkokouksessa 25.10.1863, jossa seurakunta tiedusteli Heikki Kuorikoselta, oliko hän halukas suorittamaan kirkon ulkuvuorauksen ja tapulin pystyttämisen. Kuorikoski vastasi: "Minä Henrik Jaakonpoika Kuorikoski rupean päällysmieheksi ja pykmestariksi täällä Saarijär-
vessä, kun ruvetaan tulevan kevät Maarian päivältä rakentamaan uutta kellotapulia sekä kirkkoa vuoraamaan
vaatien palkakseni sataneljäkymmentä ruplaa, johon yhteen palkkaan annan vielä riitingin tapulille sekä värkki-
löistä ja aineista laskun." Samassa kokouksessa jaettiin kullekin talolle kuuluvat tarveaineen hankintamäärät,
jotka tuli toimittaa seuraavan talven kuluessa kirkolle.

Osa tapulin rakennuskustannuksista suoritettiin työllä. Tapulityössä tarvittiin 20 nurkkamiestä. Seurakunta
jaettiin sitä varten 20 työruotuun, joista kukin sai hankkia aina miehen paikalle ja lisäksi koottiin verotuksena
ripillä kävijöiltä 80 penniä eli 20 kopeekkaa. Pöytäkirjassa oli merkintä, että "tätä päätöstä vastaan pani kovasti
muutama renki ressu suutansa sangen surkealla tavalla loilottaen, että viidessä kopeekassa olis kyllä".

Työt aloitettiin 1864 kivijalan tekemisellä ja tapuli valmistui 1865. Se rakennettiin seurakunnan aikaisemman
kellotapulin paikalle kirkkotarhan eteläreunaan. Tapulin sijainti kirkkoon nähden ei ole perinteen mukainen, sillä
yleensä tapuli sijoitettiin niin, että kulku kirkkoon tapahtui sen kautta. Tapulin suunnittelija ja rakentaja Heikki
Kuorikoski pystytti elämänsä aikana useita tapuleita, mutta vain yhden kirkon, nimittäin Konginkankaan kirkon ja
tapulin 1866.

Tapuli perustuu suurelta osin Heikki Kuorikosken isän Jaakko Kuorikosken luomaan tapulityyppiin. Saarijärven
tapuli ei enää edusta puhtainta empireä, vaan siinä on jo uusrenessanssin tyylipiirteitä, jotka ilmenevät kellohuo-
neen ja lanterniinien matalassa, peiliholvia muistuttavassa ulkokatteessa sekä torninjalan ruusuikkunoissa.
Intendentinkonttorin samanaikaisista tapulisuunnitelmista johtuneen, että Saarijärven tapulin suhteet poikkeavat
täysin kansanrakentajien perinnäisestä tapuliarkkitehtuurista.

Merja Ylioja

(Kirkko keskellä kylää –näyttely Saarijärven museossa 26.3. – 18.5. 1997, näyttelyteksti)

Kirkko keskellä kylää –näyttelyn lähteitä:

Saarijärven kirja. Pieksämäki 1963.

Reino Kallio: Vanhan Saarijärven historia. Saarijärvi 1987.

Ville Lukkarinen: Niinsanottujen Engel-kirkkojen probleema. Suomen Museo 1987. Helsinki 1987.

Keski-Suomen museo/ Pirjo Pennanen 1989: Saarijärven hautausmaiden inventointi. (Moniste)

Heikki Junnila. Saarijärven historia 1865 – 1985. Paavon Saarijärvestä kaupungiksi. Saarijärvi 1995.